

СТАНИСЛАВ СТАНКОВИЋ

Катедра за српски језик и књижевност

Филозофски факултет у Косовској Митровици

stanislav.stankovic@pr.ac.rs

<https://orcid.org/0000-0002-4024-1437>

ИВАНА БАШИЋ

Етнографски институт САНУ

xeliot@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4645-5380>

„Што јужније, то тужније”: Лингвицизам као манифестација „етнопсихолошких” предрасуда и (не)свесне језичке дискриминације¹

У раду се говори о имплицитном опстанку кључних појмова у науци превазиђене етнопсихологије – *дух народа и менџалиџеи* – и то у ширењу негативних предрасуда и (ауто)стереотипа према говорницима призренско-тимочке дијалекатске области и јављања лингвицизма као својеврсног дискурса моћи носилаца новоштокавских дијалеката, херцеговачко-крајишког и шумадијско-војвођанског, који су у основи српског стандардног језика. Истражује се појава унутарјезичког лингвицизма, и то не само у наивним представама, већ и у академским круговима, који креирају и спроводе српску језичку, просветну и научну политику. Може се рећи да у нашој академској заједници не постоји изграђена свест о међуодносу језичке политике, стандардизације језика и статуса не само српског стандарднојезичког варијетета већ и српских народних говора. Отуда долази до неприхватљивих случајева дискриминације високобалканизо-

¹ Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-136/2025-03/200184).

ваних дијалеката и њихових говорника – и онда када су у великој мери овладали стандарднојезичком нормом. И то због присутних појединих маркерних особености изворног говора, а каткад и само због свог дијалекатског, завичајног порекла. Стога, у просветном систему Републике Србије – од основношколског до високошколског нивоа – нарочиту пажњу треба посветити сузбијању негативних стереотипа о говорницима призренско-тимочких дијалеката. Њу треба усмерити на њихову заштиту и неговање јер они представљају важан сегмент етничког и културног идентитета њихових носилаца, живу традицију, као и важан извор за лингвистичка проучавања, посебице у дијалектологији, историји језика и етимологији.

Кључне речи: дух народа, менталитет, језичка дискриминација, лингвизам, језичка политика.

„Što južnije, to tužnije”: Linguicism as a Manifestation of ‘Ethnopsychological’ Prejudices and (Un)Conscious Language Discrimination

This paper examines the implicit survival of core concepts from the outdated discipline of ethnopsychology such as *national character* and *mentality* in shaping negative prejudices and (auto)stereotypes toward speakers from the Prizren-Timok dialect area. It also explores the emergence of linguicism as a discourse of linguistic power exercised by the speakers of Neo-Štokavian dialects which form the foundation of the Serbian standard language.

The authors address intra-linguistic linguicism not only in everyday attitudes but also within academic and institutional settings responsible for shaping Serbian language, education, and scientific policy. They argue that there is insufficient awareness in the Serbian academic community of the complex relationship between language policy, standardization, and the status of both the standard variety and regional dialects. This gap has led to cases of discrimination against Balkanized dialects and their speakers even when individuals have mastered the standard language. Discrimination often arises from identifiable dialectal features or simply from regional origin.

The paper calls for greater efforts in Serbia's educational system to challenge harmful stereotypes and promote the preservation of Prizren-Timok dialects. These dialects are crucial to the ethnic and cultural identity of their speakers

and represent a living tradition and valuable resource for linguistic research, especially in dialectology, historical linguistics, and etymology.

Keywords: national character; mentality; language discrimination; linguicism; language policy.

ЕТНОПСИХОЛОШКЕ ПРЕДРАСУДЕ И САВРЕМЕНЕ ТЕОРИЈЕ О ЈЕЗИКУ И ИДЕНТИТЕТУ

Етнопсихологија је проучавала културне и језичке обрасце „народног” начина размишљања и понашања, посебно оне који се тичу субјективних психичких и емоционалних стања, као и црта личности које се испољавају у свакодневној употреби језика. Такође, бавила се и варијацијама у концептуализацији појединих појмова међу различитим народима и културама. Управо такав приступ повезује етнопсихолошка и етнологска са лингвистичким истраживањима. Од Ј. Г. Хердера па надаље, етнопсихологија се развијала у склопу лингвистичких истраживања да би се касније проширила и на антрополошка тумачења, ослањајући се на Хумболтову теорију Weltanschauung-a, која полази од претпоставке да нам проучавање појединачних језика омогућава увид у „дух” одређене нације (више в. у Humbolt 1988).

Током романтизма, појам „дух народа” био је схваћен као унутрашњи, обликујући принцип језика, док је сам језик сматран органском формом у којој се одражавају националне црте. Међутим, због своје блискости са националистичким и расистичким идеологијама, као и због својих романтичарских корена и утицаја ненаучних појмова, етнопсихологија је временом у академским круговима маргинализована. Касније, основна интересовања ове дисциплине прелила су се у помоћне области као што су културна психологија и когнитивна антропологија, а један од праваца развоја настављен је у склопу когнитивнолингвистичких истраживања, етнолингвистике и културне антропологије, усмерених ка разумевању језичке слике света.

Све ове интердисциплинарне области – на раскршћу психологије, когнитивних наука, етнологије, антропологије и лингвистике – иако су се удаљиле од органицистичких теорија које су језик и етнос посматрале као неодвојиве, и даље понекад задржавају претпоставке о постојању паралелизма између културе, начина мишљења, понашања и језика једне заједнице. Из Хумболтових идеја потекла је Сапир-Ворфова хипотеза језичке релативности, која је дала основ за развој два теоријска правца – један, под утицајем руских аутора, као

што су Г. Шпет, Ф. Буслајев, Н. Афанасјев и А. Потебња, утицао је на словенску етнолингвистику и на развој концепта језичке слике света. Други правац развијао се у САД под утицајем Боасове школе, чије је наслеђе (посебно у контексту односа језика, културе и друштва) поново добило на важности у другој половини 20. века, након периода доминације структуралистичких и генеративних теорија. У овом контексту, дошло је до развоја теорија индексичности М. Силверстајна (Silverstein 1976) и партиципације Е. Гофмана (Goffman 1981), које су ушле у дијалог са прагматизмом, семиотиком Ч. С. Перса (Peirce 1931–1958) и теоријама говорних чинова Џ. О. Остина (Austin 1962) и Џ. Р. Серла (Searle 1969). Иако се терминологија променила, и руски и амерички модели, упркос фокусу на променљивост, дискурзивност и функционалну релативност језика и културе, могу наставити да репродукују суштинске претпоставке језичког есенцијализма и да оживљавају етнопсихолошки појам „менталитет“.²

Концепт менталитета, осим што вуче порекло из романтичарских идеја о „духу народа“ као унутрашњој форми језика, носи и терет колонијалног дискурса унутар којег су се развијала и етнологска и антрополошка истраживања, често служећи за оправдање постојећих неједнакости. Рани радови били су усмерени на наглашавање разлика између језика и култура, при чему су специфични начини мишљења, обрасци понашања и темперамент одређених друштвених група – најчешће „народа“ – посматрани кроз дихотомију „Ми“ и „Они“, где се позиција истраживача (односно „Ми“) постављала као супериорна.³

Наиме, сама позиција научника, истраживача, објективног проучаваоца неког феномена доноси са собом идеју одређене врсте супериорности – истраживачко „Ја“ поседује знања, методе и разумевања које проучавани објект не поседује. Објект је ту, наравно, пасиван,

² Појам менталитет (нем. *Mentalität*, према каснолатинском *mentalis* – „паметан, душеван, од латинског *mens, mentis* – „ум“) означава „специфичан начин мишљења, веровања, емоционалног реаговања и понашања појединца, колектива, народа или друштва. Од психолошког појма који се односио на специфичан начин мишљења и реаговања појединца, и чије је значење блиско значењу појма карактер, појам менталитета се, захваљујући етнопсихологији, све више почео употребљавати да би се њиме означио национални карактер, и у вези је са појмом менталног склопа (*frame of mind*) који се односи на релативно сталан систем мишљења и осећања, али не појединца, већ колектива, најчешће народа, етничке или неке друге друштвене групе (в. Bašić 2017, 187–191).

³ Више о етнопсихологији, духу народа, менталитету, унутрашњој форми језика в. у Bašić 2016, 122–173; 2017a, 65–66; 2017b, 187–191.

немоћан да своју перспективу и свој говор супротстави једној надмоћнијој перспективи зналаца, а ако проба да то учини – она ће бити немоћна, утишана или, у крајњој линији, обесмишљена, будући да се верује да њиме влада одређени менталитет, односно наслеђен склоп свесних и полусвесних представа и мотива, навика и образаца разумевања и понашања. Укратко: истраживачко „Ја” и његов језик, његов методолошки апарат увек је супериоран; објекат истраживања, његов језик, његови концепти, увек су инфериорни. У ту позицију инфериорности ставља их већ сама идеја да су они објекат истраживања. Иако овај проблем покушава да се превазиђе емичким приступом (emic perspective) етнографског метода, који заговара посматрање и описивање културе изнутра, из угла самих припадника те културе, користећи категорије и вредносни систем саме културе, питање је колико је уопште могуће да истраживач превазиђе сопствену субјективну перспективу и без остатка урони у тачку гледишта и разумевање проучаване културе. Ова проблематика представља једну од кључних тема у постмодерној антропологији, где се, посебно у делима Џ. Клифорда и Џ. Маркуса (Clifford & Marcus 1986), критикује традиционална етнографија и показује да је сваки текст о другој култури заправо конструкт који одражава однос моћи између истраживача и субјекта истраживања.

Под утицајем Леви-Брила, у антропологији се учврстио говор о „примитивном менталитету”, где се испитиване културе и народи те и њихови језици одређују као спонтани израз нелогичног и емотивног начина размишљања примитивних заједница. Између тих примитивних заједница, које нису на технолошком, економском и политичком ступњу развоја на којем је западна цивилизација, која се одређује као рационална, појмовна, цивилизацијски развијенија и супериорнија, поставља се непремостива разлика и сам истраживач, његова култура и његов дискурс моћи даље се не преиспитује. Нити се поставља питање колико у западној цивилизацији делује то наслеђено, нелогично и емотивно размишљање његових ранијих ступњева развоја и то управо у – језичким или когнитивним метафорама.⁴

Основну идеју романтизма да је у језик утиснут разум и карактер једног народа формулисао је Ј. Г. Хердер јоште 1770. године. Одатле се даље развија појам дух народа:

⁴ О појмовним метафорама и њиховом дугом трајању и појављивању чак и у језику науке в. у Petrović 1967 и Bašić 2012, 67–83.

„Рационалистички појам облик рефлексије, доминантан у филозофији просветитељства, ту прелази у романтичарски појам органског облика, који ближе везује дух језика и дух народа. Појам дух народа функционише као *terminus medius* у измирењу дуалистичке супротности несвесног постојања природе и свесног стварања духа, идеалног и реалног, опажања и појма, облика и предмета, субјективитета и објективитета. Ово повезивање идеје органског облика са идејом народног колектива доноси нови приступ језику и у Хумболтовој филозофији. Он одређује нацију као духовни облик човечанства који се карактерише једним одређеним језиком, индивидуализованим у односу на идеалистички тоталитет, а који заогрће могућност општег споразумевања у плашт индивидуалног израза“ (Bašić 2016, 133).

Према В. Хумболту, образовање појединачних појмова у језику дешава се под утицајем националних особености, а та особеност духа и карактера утиче и на говорни склоп:

„Из ових Хумболтових идеја о духу језика који произилази из духа народа развила се идеја језичке слике света, која се уобичајено дефинише као наивна (народна) слика света, састављена не само од индивидуалних прототипичних концепата, већ и од колективних стереотипа, заснованих на семантичкој и интуитивно спознатој енциклопедијској информацији, те је стога језичка слика стварности интуитивна слика, будући да није ослоњена само на наивне представе, већ и на интуитивну спознају“ (Bašić 2016, 134).

На претпоставци суштинске унутрашње семантичке типологије, односно карактеристичној способности концептуализације света у језицима појединих народа, почива етнолингвистика, као и антрополошка лингвистика, у оквиру које је настала теорија језичког релативитета, позната као Сапир-Ворфова хипотеза. Став о принципијелном сродству језика и културе представља основу етнолингвистике, примењујући методе лингвистичког истраживања на грађу традиционалне духовне културе (више в. у Bašić 2016). Међутим, покушаји да се, полазећи од Сапир-Ворфове хипотезе, установи непосредан однос између језика и менталитета његових говорника проблематични су из више разлога:

„Најпре, језичка слика света, будући да је језик елемент културе, условљена је не толико „менталитетом“ колико културом, у којој

се не може увек сасвим јасно разграничити „национално” или „етничко” од онога што припада одређеном ширем културном кругу или култури једне епохе. Потом, појам *дух нације* из кога произлази *дух језика* само је начин да се питање односа објективитета и субјективитета, односно општости и појединачности, одложи или камуфлира – јер овај однос и даље остаје нерешен чак и на нивоу појединог језика” (Bašić 2016, 139).

Појам „дух језика” као одраз „духа нације” представља идеолошку, а не научну категорију. Он је карактеристичан за доба романтизма и период националног буђења. Концепт о органској повезаности народа и језика – у којему су језичке, етничко-расне и културне одлике виђене као недељиви аспекти једног истог друштвеног ентитета, тј. нације – заправо почива на предрасуди која проистиче из човекове склоности да свој идентитет заснива на језику којим говори. Овакве органицистичке теорије, које полазе од разлика међу језицима, често воде ка вредносним хијерархијама – где се одређени језици представљају као супериорни или инфериорни – што се даље преноси на вредносне судове о расама или народима. На тај начин, од језичких разлика изводе се генерализације о „менталитету” народа, као наводно природној последици самог језика.

Интерпретације језика повезане са појмом менталитета, посматране кроз дарвинистичку призму развојних стадијума језика, могу довести до обликовања расистичких језичких теорија – како то упозорава Е. Сапир (Sapir 1992, 156–164). И апсолутизовање релативистичког становишта, али и универзалистичка перспектива, може прикривати етноцентричке позиције. Ц. Тодоров је то истакао у анализи „двоструког лица етноцентризма”: с једне стране као претензију на представљање сопственог становишта као универзалног, а с друге као афирмацију културног и националног посебног (Todorov 1994, 22). Управо „велике нације” имају тенденцију да своју културу представљају као идеалну и општеобавезујућу, намећући је „мањим народима”, што открива суштински етноцентричну оријентацију (више в. у Bašić 2016, 131–144).

ЛИНГВИЦИЗАМ И ЈЕЗИЧКИ ИМПЕРИЈАЛИЗАМ

У наредном делу рада указаћемо на специфичну појаву која се укorenила и у општем стеротипу, али и у неким академским круговима у Србији, а која се односи на дискриминацију староштокавских, пре свега високобалканизованих српских дијалеката и његових говор-

ника, којима се приписују и одређене црте „менталитета“ осим што су и предмет лингвицизма. Наиме, савремена социологијистика и лингвистичка антропологија донеле су теме попут језичког империјализма и лингвицизма. Језички империјализам се уобичајено дефинише као теоријски конструкт језичке хијерархизације, доносећи покушаје да се расветле питања зашто су неки језички варијетети чешће користе и зашто су позитивно вредновани и које друштвене структуре стоје иза ових наизглед спонтаних процеса.⁵ Питања језичког империјализма најчешће се тичу односа између тзв. „великих језика“ попут енглеског и француског, односно језика који су имали или имају улогу *lingua franca*, и језика „малих“ нација, које су често некадашње европске колоније, где се ствара подела на привилеговане и дискриминисане језике (в. Phillipson 1997, 238–239).

Језички империјализам је подврста лингвицизма, што је пак термин који је настао аналогно терминима „расизам“, „етницизам“, „национализам“, „сексизам“ да би се указало на моделе хијерархизације, одосно доминације и дискриминације чија се основа налази у језику подређених и надређених, при чему се истражује на који начин језичка дискриминација доприноси другим формама дискриминације и питањима друштвене моћи. Истраживања језичког империјализма и лингвицизма заснивају се на разумевању перспективе говорника подређене језичке заједнице, због претпостављене неосетљивости доминантних култура и говорника повлашћених језика према говорницима подређених језика, а укључују и законска решења у овој области, с обзиром на то да *Универзална декларација о људским правима* и остали међународни и европски документи који се баве овом тематиком изричито забрањују дискриминацију на језичкој основи. Отуда су истраживања језичког империјализма и лингвицизма непосредно повезана са јурислингвистиком и законодавством појединих земаља, те са формирањем језичких политика. Језичке неправде се, према Р. Филипсону и Т. Скутнаб-Кангас, јављају када су језици маргинализовани и лишени ресурса или признања, те када се језичке промене намећу појединцима и групама. У овом процесу важну улогу имају образовни системи, а у основи се налази асимилација језичких мањинских група у доминантни језик и културу. Језичка права се пак третирају као димензија мањинских

⁵ О питањима лингвицизма и језичког империјализма постоји обимна литература на енглеском језику, више, нпр., в. у Phillipson 1992; Phillipson 1997, 238–248; Phillipson & Skutnabb-Kangas 2017, 483–504; Pennycook 1994; Heath 1972.

права, која чине део комплекса људских права, који се развио како би се појединци и групе заштитили од нехуманог поступања. Процес разумевања језичких права у међународном праву је сложен и одражава општи развој филозофских и политичких ставова у циљу успостављања универзалних стандарда и практичних ограничења у примени (више в. у Phillipson & Skutnabb-Kangas 2017, 483–504).

У оквиру истраживања лингвизма разликују се међујезички и унутарјезички лингвизам. Међујезички лингвизам јавља се у случајевима када се неком језику приписују одређене позитивне особине попут модерности, напретка, цивилизованости, неопходности његовог знања и коришћења, посебно када је реч о сфери пословног успеха, образовања, науке, високе културе, док се „мали” национални језици сматрају неприкладним за коришћење у читавом низу професионалних ситуација.⁶

Унутарјезички лингвизам означава став да се одређени дијалекатски варијетет који је прихваћен као основа стандардног језика, посматра као привилегован, чистији, лепши, исправнији и бољи, некада и једини „прави” и „најстарији”,⁷ док се остали дијалекти истог

⁶ Коауторка овог рада разумела је колико смо прихватили језички империјализам и коришћење енглеског језика у разним ситуацијама када је ове године присуствовала пројекцијама *Декалога* Криштофа Кјешловског у Кинотеци (Београд) и када се једна од учесница разговора који су одржани након пројекције обратила публици на пољском, уз симултани превод на српски. Након тренутног изненађења, јер у таквим ситуацијама очекујемо, по правилу, говор на енглеском, за који се подразумева да сви морамо да га знамо, схватила је да јој је посебно задовољство што има прилику да на пољском језику слуша о филмској естетици пољског редитеља Кјешловског, јер не постоји ниједан разлог да дискриминишемо било који језик у корист енглеског, посебно не у ситуацијама када се говори, као у овом случају, о културним везама и рецепцији пољског уметника у српској култури.

⁷ Иако сам назив указује на временску хијерархију између староштокавских и новоштокавских дијалеката српског језика, у одређеним социолингвистичким дискурсима, па чак и у деловима академске заједнице, присутан је став да староштокавски дијалекти представљају одступање од „норме” или чак „кварење” језика, који се погрешно поистовећује искључиво са новоштокавским четвороакценатским моделом (в. Bugarski 1995; Petrović 2012). Овакве оцене игноришу кључне дијалектолошке и историјскојезичке чињенице: староштокавски дијалекти, иако из дијахронијске перспективе старији, имају своју унутрашњу структуру и развој, независно од касније стандардизације засноване на новоштокавским говорима (в. Ivić 1956; Stevanović 1970). Посебно је занимљиво питање порекла и карактера новоштокавског четвороакценатског система, који је изузетан не само у оквиру словенских језика него и у ширем европском контексту. Тај систем, који обухвата два силазна и два узлазна акцента, као и појаву неакцентованих дужина, представља изузетно комплексну акцентску структуру, без познатих паралела у другим словенским језицима (в. Belić 1969; Popović 2007 и др.). Развој од двоакценатског ка четвороакценат-

језика доживљавају као кварење језика, као примитивни, смешни, ружни, неразумљиви, неисправни, као језици „без граматике“, као нарушавање *језичких правила*.

И језички империјализам и лингвизизам – који се састоје од читавог низа имплицитних и експлицитних ставова, непосредно су повезани са друштвеним структурама, посебно оним које су носиоци моћи током разних историјских периода, али и са политичким поделама и економским развојем (в. Phillipson 1997, 239–240). За обе ове појаве карактеристичне су стратегије успостављања доминације једног „супериорног“ језика или језичког варијетета и гушење билингвизма и мултилингвизма.

Предрасуде које језички империјализам и лингвизизам доносе често остају непримећене – и то од законске регулативе у разним областима до свакодневног понашања и процењивања,⁸ али их, нажалост, није лишена ни стручна, научна и академска лингвистичка заједница, која често, свесно или несвесно негује стигме и предрасуде према одређеним народним говорима. У овом случају, посебно ћемо се бавити стигматизацијом говорника призренско-тимочких дијалеката, која је код нас најизраженија, мада ни други, међу њима понајвише косовско-ресавски говори, нису поштеђени дискриминаторског односа.

ском моделу супротан је очекивањима базираним на језичкој економији и може се разумети као случај унутрашње лингвистичке иновације чији узроци нису до краја разјашњени. У појединим теоријским оквирима, поставља се питање могућег утицаја несловенског супстрата или контактнoг језика у конкретној историјској ситуацији, мада до сада није понуђен довољно убедљив доказ у прилог таквој хипотези (в. и Joseph 1983; Thomason & Kaufman 1988; Loma 2003). Све наведено указује на потребу да се лингвистичке промене и варијетети српског језика тумаче не кроз призму нормативне хијерархије већ у склопу мултифакторне анализе, која укључује социолингвистичке, историјске и контактолошке чиниоце.

- 8 Занимљив пример језичког империјализма јавио се у *Правилнику о поступку, начину вредновања и квантитативном исказивању научноистраживачких резултата истраживача* из 2016. године, који је донет у склопу Конкурса за науку, којим су пак уведени критеријуми због којих су истраживачи покренули *Иницијативу за оцену уставности*, у којој се, између осталог, наводи да је њоме маргинализован српски језик као језик научног стваралаштва а дискриминисани аутори који стварају на њему и на језицима националних мањина, све у корист англофоних научних часописа. Више о реченом в. у Bašić & Pavićević 2017, 99–117.

УНУТАРЈЕЗИЧКИ ЛИНГВИЦИЗАМ У СРБИЈИ

Овом проблематиком најпотпуније се до сада у српској лингвистици бавила Тања Петровић и то у монографији *Србија и њен јуі: јужњачки дијалекти између језика, културе и политике* (Petrović 2015). Она полази од Е. Саидовог појма оријентализма, као механизма конструисања идентитета „супериорног Запада” насупрот „инфериорном” Оријенту. У оквиру ове опозиције, појављује се и Балкан, као „другост” у оквиру Европе, где се, према М. Тодоровој, балканизам јавља као нешто више од оријенталистичке варијације на тему Балкана (Todorova 2006, 55), те га она одређује као дискурс о „импутираној двосмислености”. (Todorova 2006, 71). Балкан ту фигурира као периферни део Европе па је за његово вредновање од значаја управо тај гранични положај (Todorova, 2006, 68). Овај став има своје репродукције и градације, како што то запажа М. Бакић Хејден (Bakić-Hajden 2006), те се, као што Т. Петровић истиче, у том моделу репродукције оријентализма, простор на југоистоку Србије представља као њен унутрашњи Оријент (Petrović 2015, 11), какав је приказан, на пример, у делима Б. Станковића и С. Сремца. У перспективи прошлости, југоисток Србије је то егзотично царство, какво је за Запад – Оријент, али истовремено и „гранични простор између високе и ниске културе, синоним за комичну заосталост, половичност, недораслост захтевима цивилизације и суштинску немогућност њиховог испуњења” (Simić 2015, 185–193).

Стога Т. Петровић сматра да простор југоистока Србије већ самом синтагмом „јужњачки дијалекти” добија статус унутрашњег, другог, будући да она није део координатног система у којему би се нашли српски „северњачки или западњачки дијалекти”, што је за њу поуздан знак да ту није у питању лингвистичко, већ идеолошко одређење њиховог статуса (в. Petrović 2015, 11; Simić 2015). Она ово тумачи као репрезентације моћи које су видљиве на лингвистичком нивоу, али имају идеолошке узроке, и то не само као варијација на оријенталистичку тему, већ су оне засноване и на националистичкој идеологији која не искључује само национално, етнички и верски дугачије, већ иде и на унутрашњу сегрегацију. У тој унутрашњој сегрегацији „јужњачки дијалекти” будући да нису дефинисан лингвистички појам, постају синтагма која означава негативне представе о југоисточној Србији и њеним говорницима. Као ретке позитивно конотиране представе Т. Петровић истиче „оријенталне сензуалне људе, склоне уживању, песми и игри” и „портрете мудрих а неписме-

них сељака” (Petrović 2015, 114), које тај простор фиксирају у „идеолошком простору премодерног” (Petrović 2015, 20). И у овом процесу постоји игра језичке идеологије, културних пракси и политичких импликација, наравно, као и „измишљање традиције”.

На појаву унутарјезичког лингвизма, када је о „јужњачким дијалектима” тј. њиховим говорницима реч, значајан утицај је имала стандардизација језика, као основа конституисања нације, те се језичка компетенција на нивоу српског стандарднојезичког израза непосредно условљава дијалекатском припадносту говорника, при чему ове наративе производи (и) академска заједница, образовни систем и део културне елите, што доводи до дискриминације говорника „јужњачког дијалекта” и притиска језичке асимилације, која је за неке од њих посебно захтевна на прозодијском нивоу. Међутим, како то Т. Петровић примећује, говорници високобалканизованих идиома српског језика тај наметнути идентитет умеју да преокрену и у сопствену добит.⁹

М. Мандић у приказу књиге Т. Петровић истиче следеће: „У културама стандардног језика – како у интелектуалном тако и у лаичком дискурсу – стандардни језик се дефинише идеолошким, а не лингвистичким терминима, што значи да су термини као нпр. мађарски језик, немачки језик итд., синоними за мађарски/немачки стандард” (Mandić 2015, 305–310). У српској лингвистици се последњих година, како Мандићева пише, интензивније критикује култура ауторитарног стандарда, при чему се као разлог указује на формално-лингвистичку удаљеност од стандарда. При томе она упућује и на радове Ст. Станковића и С. Шаре који о том феномену пишу као о лингвизму (Stanković 2006, 2008; посебно в. Šare & Stanković 2011), те указује на то да се критика кампање *Нећујмо српски језик* која је, између осталог, била доживљена и као израз лингвизма, пренела и на расправе на друштвеним мрежама, у медијима и на блогovima, при чему су М. Симоновић и Б. Арсенијевић у својим текстовима указали на есенцијализацију стандарда као јединог правог српског језика, која наставља са традицијом стигматизације „нестандардних варијетета и посебно варијетета чија је дијалекатска основа удаљена од стандарда” (Mandić 2015, 306).

⁹ Она наводи и разматра више примера прокретања наметнутог, дискриминисаног идентитета носилаца призренско-тимочких говора у своју корист, међу њима и „песме на дијалекту” хип-хоп групе *Southern Crew* (Власотинце), Фејсбук страницу *Кое има по град* (Лесковац) и др. (в. Petrović 2015, 53–64).

СТАНДАРДИЗАЦИЈА ЈЕЗИКА И ЈЕЗИЧКА ДИСКРИМИНАЦИЈА

У раду *О феномену лингвизма међу србијском академском филолошком елиџом* (Šare & Stanković 2011) аутори указују на то да ширење негативних ставова о призренско-тимочким и косовско-ресавским дијалектима постоји и на највишем академском нивоу, чиме се нарушава професионални идентитет људи који су пореклом из староштокавских дијалекатских зона, те да је ту реч о лингвизму у чијој је основи стигматизација не само ових говора већ и њихових говорника, али да се томе придавао недовољан значај, иако то јесте нарочити проблем приликом сагледавања односа језика и друштва, важно социолингвистичко питање, али и важно питање језичке политике и, шире, питање људских права у контексту језичких права.¹⁰

У сагледавању овог проблема, С. Шаре и Ст. Станковић користе се моделом обликовања такозваног „нарушеног идентитета” социолога Е. Гофмана, а као аналитички инструмент уводе појам *сѿандарг-нојезичке некомѿеѿенције* као друштвене стигме која говорнике српског језика дели на компетентне и некомпетентне. У томе учествује симболичка географија Србије где се њен југоисток перципира као област под већим упливом османског наслеђа, па тако и призренско-тимочки и косовско-ресавски говори у склопу те симболичке географије добијају ознаке „нецивилизованости” и „немодерности” насупрот западним и северним српским подручјима и тамошњим народним говорима те стандарднојезичком идиому у чију основу они улазе, а који представљају повлашћено место цивилизације и модерности.

Стандардни језик јесте институционализовано средство социјализације, како С. Шаре и Ст. Станковић истичу, али „стандарднојезичка некомпетенција” која се приписује говорницима призренско-тимочног и косовско-ресавског дијалекатског подручја спада у ред

¹⁰ Како то стоји у споменутом чланку, коаутор Станковић је „од студената (на предавањима или на испиту) и других колега (нпр. од основношколских или средњошколских професора српског језика полазника семинара за усавршавање наставника на Филолошком факултету у Београду у организацији Друштва за српски језик и књижевност)” слушао о многим случајевима „жигосања говорника старијих штокавских говора, пре свега, изворних говорника призренско-тимочног дијалекта”, и то, између осталог, на Филозофском факултету у Косовској Митровици, Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, Филолошком факултету у Београду, у Институту за српски језик САНУ у Београду итд. (више в. у Šare & Stanković 2011, 50–51).

предрасуда чију мотивацију можемо тражити у тежњи ка одржавању друштвене моћи припадника оних група чији је матерњи говор ближи стандарднојезичкој основи и који на основу тога репродукују дискурсе моћи и дискурсе стигматизације и то не само на ширем друштвеном плану већ и у оквиру академских кругова, што пак постаје средство групног очувања академских позиција говорника пореклом, у овом случају, из подручја позитивно конотиране симболичке географије. При томе се, овде нема двојбе, занемарују и закључци социолингвистичких и лингвистичко-антрополошких и културолошких истраживања, као и правна регулатива сопствене државе и међународни правни акти који забрањују језичку дискриминацију у било којој форми и примењену на било коју групу говорника (више в. у Šare & Stanković 2011).

Питањем дијалекатске дискриминације и српском језичком политиком бавили су се и Б. Станковић и М. Стефановић у раду „Peeling the onion top-down: Language policy in Serbia between power and myth” и то истражујући језичку политику у Србији кроз четири кључне тачке (Stanković & Stefanović 2018). Прво, аутори указују да језичка политика није неутралан, већ идеолошки конструкт који се спроводи „одозго надоле”, односно од стране надлежних институција, на пример, попут Одбора за стандардизацију српског језика. Овај приступ је заснован на митовима о језику који га представљају као дискретни ентитет, а не као друштвени конструкт (в. Makoni & Pennycook 2007). Друго, користећи се Бурдијеовом лингвистичком теоријом (в. Bourdieu 1991), у раду се говори о томе како је српски стандардни идиом уведен као легитимни облик, чиме се успоставља хијерархија у односу на нестандартне језичке варијанте. Треће, указујући на појаву лингвизма у учионицама, аутори анализирају улогу образовног система у спровођењу ове хијерархије. Тако се говорницима дијалеката, као што је „торлачки”, намеће осећај лингвистичке инфериорности и неопходност самоцензуре ради напредовања на тржишту рада. Коначно, четврто, студија закључује да оваква језичка политика, прожета националистичком идеологијом, иако се представља као брига за очување језика, заправо продубљује неједнакост и доводи до угрожавања локалних дијалеката, као што је то случај са „торлачким дијалектом” који је УНЕСКО означио као рањив.

Бобан Арсенијевић пак, реагујући на негативне коментаре који су пратили текст М. Симоновића *Од данас ћишем неznam* (Simonović 2015) – у којему се указује на негативну праксу „шиканирања говор-

ника” којима је стављена стигма стандарднојезичке некомпетенције која је изједначена са „неписменошћу” – запажа следеће:

„Важан фактор у усвајању стандардног језика је и дијалекатска основа. Ужичанин или Ваљевац не усвајају стандардни језик. Не зато што је њихов говор идентичан стандарду – он то није. Већ зато што је овим говорима у србистичкој заједници додељен позитиван статус. Мене лично хиљаду знојева облије док слушам поједине мом уху уњкаве и завијајуће говоре. Не зато што уњкање и завијање одудара од стандарда (а јасно је да одудара). Просто: мом уху, они су ружни. Али ја их овде не именујем, јер је етички изразито опасно јавно везивати вредносни суд за било који дијалекат. Нажалост, врло јасни негативни судови о јужним и југоисточним српским дијалектима дубоко су усађени у нашу културу, експлицитно су изражени у литератури и медијима, и имају поражавајуће последице по културну и економску ситуацију у делу земље у коме се говоре, као и по статус и третман њихових говорника у другим деловима земље (стварајући повратну петљу у односу на другу, социјалну, категорију неписмених). Чак и када говорник ових дијалеката у значајној мери усвоји стандард, и њиме се активно служи, танани трагови дијалекта биће тражени и препознавани као дисквалификујући – сасвим супротно позитивној оцени нестандардних обележја војвођанских и шумадијских дијалеката, које углавном нико ни не покушава да неутралише. У неписмене спадају и корисници стандарда са траговима јужних и југоисточних дијалеката. Они су дисквалификовани чињеницом да су рођени и одрасли у једном, а не у другом делу земље, и у једном а не у другом дијалекатском окружењу.

Нормативизам и језички конзервативизам постоје као тенденције у свим писаним језицима света. Разликује се степен у коме су присутни, а он зависи од културолошких параметара. Стигматизација појединих дијалеката је значајно ређа појава, и мало где испољена у мери у којој је то случај код нас. Не бих се овде бавио питањем зашто су у нашем друштву ове појаве нарочито изражене, важно је да њихово постојање другде ни на који начин не чини ове појаве позитивним или прихватљивим. Наша је одговорност да своје друштво чинимо што бољим, тражење изговора у томе да још неко има сличан проблем нас од тога не ослобађа” (Arsenijević 2015).

У овом коментару указано је на срж унутарјезичког лингвизизма у Србији – иако ниједан од дијалеката српског језика не одговара у

потпуности књижевнојезичком стандарду, та одступања од стандарда праштају се говорницима шумадијско-војвођанских и источно-херцеговачких (одн. херцеговачко-крајишких) говора, чак и када су она веома уочљива. Али када је реч о говорницима призренско-тимочког и косовско-ресавског дијалекатског простора, не само да се не праштају мала одступања од стандарда говорника који су стандардни језик усвојили, већ им се, као што су, на бројним примерима показали С. Шаре и Ст. Станковић, одриче могућност да уђу у круг изабраних проучавалаца и неговатеља српског језика, чак им се препоручује да због свог „неадекватног језичког порекла” не би ни требало да студирају српски језик (Šare & Stanković 2011, 50).¹¹

ЕСЕНЦИЈАЛИЗАЦИЈА СТАНДАРДНОГ ЈЕЗИКА: УЗРОЦИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ ЈЕЗИЧКЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Питање језичког империјализма и унутарјезичког лингвизма у Србији појављује се као феномен који се може тумачити и проблематизовати на више равни. Једна од тих равни спада у питања шире теоријско-лингвистичке проблематике и адекватног образовања ђака, студената, али и садашњих и будућих предавача српског језика и њихове упознатости са теоријском проблематиком, посебно темама као што су језичка слика света, теорија језичког релативитета, питања језичког универзализма и релативизма, питања односа језичког, националног и културног идентитета. Иако су категорије попут „менталитета” и „духа језика” који је аналоган „духу народа” у науци о језику одбачене као псеудонаучне категорије које могу довести до језичке и културне дискриминације, односно доминације „изаб-

¹¹ О чињеници да „идеални говорник” српског стандардног језика не постоји сведочи и ситуација којој сам присуствовала као студент Групе за српскохрватски језик и југословенске књижевности Филозофског факултета у Нишу. Наиме, у оквиру предмета Акцентологија, студенти су имали задатак да, док слушају снимак текста на књижевном језику, акцентују тај текст. Професор је у свим студентским одговорима приметио исту „грешку” – сви студенти су на исти начин акцентовали једну реч са снимка. Након поновног преслушавања, на инсистирање студената, професор је признао да студенти нису погрешили, да је на снимку та реч заиста акцентована онако како су је они обележили – али није објаснио да ли је спикер погрешно акцентовао ту реч или је професор акцентологије акцентује другачије у односу на стандард. У питању је била разлика између краткоузлазног и дугоузлазног акцента, коју већина говорника српског језика који су у великој мери овладали стандардом а потичу из зоне шумадијско-војвођанских говора не примећује и не користи (лично сведочанство коаутора овог рада И. Б.).

раних” и повлашћених култура, те оживљавања колонијалних дискурса у оквиру српске културе, оне се – мада многи носиоци идеја језичког конзервативизма, пуризма и проскриптивних стратегија у оквиру језичке стандардизације нису свесни дубљих теоријских, друштвених, политичких и правних импликација својих ставова – веома интензивно репродукују и у српским академским круговима.

Овде посебно треба истаћи да не постоји ни довољна свест о разлици између унутрашње имплицитне граматике језика, која се односи на интуитивно знање које говорник има и које се стиче у свакодневной употреби матерњег језика и/или језичких варијетета и нормативне граматике која је део процеса стандардизације језика. Заговорници есенцијализације стандардног језика као „јединог правог и најчистијег српског језика” често буду изненађени када им дијалектолози „објасне” да и дијалекти, посебно они стигматизовани, нису „неграматични” већ да поседују своју унутрашњу имплицитну граматiku и веома јасна правила у оквиру ње, а да је једина разлика у томе што та правила нису стандардизована и наметнута као друштвено пожељан нормативан језички варијетет, те да се могу правити „граматичке и акценатске грешке” и приликом покушаја коришћења неког дијалекта, било да се то чини као карикирање у хумористичке сврхе или као покушај аутентичних приказа одређеног периода или средине у уметничким делима (в. нпр. Stanković 2008, 39). Посебно је забрињавајуће што се извор ових језичких предрасуда и дискриминаторских пракси често среће у лингвистичким круговима, што може да указује (и) на недовољно теоријско лингвистичко образовање или неразумевanje социолингвистичких и лингвистичко-антрополошких теорија.

Други сет проблема налази се у домену језичке политике и стратегија стандардизације језика. Иако ће се већина лингвиста сложити да је лингвистика дескриптивна (и аналитичка) а не проскриптивна наука, овај се општеприхваћени став често занемарује у пракси језичке стандардизације, која у нас углавном тежи одржавању одеђене врсте окамењене форме језика, затеченог „вуковског” стања из 19. века, упркос бројним и све видљивијим језичким променама. Отуда се долази до парадоксалне ситуације да ће језички пуристи искључивати највећи број говорника српског језика из језичке компетенције, јер у својој свести негују неки идеални српски језик који више у језичкој пракси нигде не постоји, до те мере да се ни заступници тог става не могу означити као идеалтипски говорници „чистог” српског језика. У том смислу, јако је важно да језичка стандардизација прати језичке промене у реалности и да буде флексибилнија у свом

дефинисању стандардног језика, макар тако што ће допуштати више могућности дублета, јер се неки језички стандарди већ код одређеног броја говорника млађе генерације перципирају као анахронизми, којим се више нико не користи.

Трећи ниво проблема тиче се равни језичких права као значајног сегмента људских права. Постоји читав низ међународних и европских правних докумената који се бави језичким правима и језичком идентитетом, те питањима језичке дискриминације.¹² Иако носиоци признско-тимочких и косовско-ресавских говора не представљају националну мањину, већ углавном припадају већинском српском народу (овим се дијалектима користе и говорници који живе на територијама које спадају у ове дијалекатске зоне, а који могу бити и припадници националних и етничких мањина), и они имају право на заштиту свог језичког идентитета, као и на забрану дискриминације и стигматизације на основу дијалекатских особености које се могу испољавати на различитим језичким нивоима. Иако је учење и стандарднојезичка компетенција важан сегмент образовања и васпитања у просветном систему Србије, ови процеси никако не смеју ићи на штету говорника неких од српских дијалеката, а посебно не смеју утицати на њихову дискриминацију која некада иде дотле да говорницима високобалканизованих дијалеката оспорава и њихов српски национални идентитет (в. Šare & Stanković 2011), што они могу сматрати посебно дискриминативним и узнемиравајућим, јер су у прошлости били изложени асимилативним политикама и територијалним претензијама других држава/нација.

¹² Овим питањима се баве *Универзална декларација о људским правима* (1948) која у члану 2 гарантује једнака права без дискриминације, укључујући и права по основу језика; *Међународни пакт о грађанским и политичким правима* (1966), чији члан 27 штити права припадника мањина да се користе својим језиком; *Конвенција о правима детета* (1989) у којој члан 30 признаје право детета да се користи својим језиком ако припада мањинској или аутохтоној заједници; *УНЕСКО Препорука о положају мањинских језика* (1996) која подстиче државе да унапређују употребу мањинских језика у образовању, медијима и јавном животу. Кључни европски правни акти јесу *Европска конвенција о људским правима* (1950), која не садржи изричиту одредбу о језичким правима, али Европски суд за људска права је у својој пракси тумачио чланове 8, 9, 10 и 14 као релевантне и за заштиту језичког идентитета; *Повеља о основним правима Европске уније* (2000) која у члану 21 забрањује дискриминацију по основу језика, а члан 22 обавезује ЕУ да поштује културну, верску и језичку разноликост; *Европска повеља о регионалним или мањинским језицима* (1992) која представља најспецифичнији инструмент Савета Европе којим се детаљно прописује мере заштите и промоције мањинских језика у образовању, правосуђу, медијима, култури и јавном животу; *Оквирна конвенција за заштиту националних мањина* (1995) – чланови 10 и 11 гарантују право на употребу мањинског језика у приватном и јавном животу, као и у образовању и топонимији.

Јурислингвистика или правна лингвистика јесте интердисциплинарно научно подручје које обухвата правну и лингвистичку науку. Међутим, у Србији, чак и у лингвистичким академским круговима, не постоји довољна свест о језичким правима као о сегменту општих људских права, а посебно не када је реч о стигматизујућим и дискриминативним ставовима према говорницима „прокужених” дијалеката, посебно високобалканизованих идиома српског језика. Јурислингвистика се бави облицима, функцијама и последицама употребе језика у правном контексту – од законодавства и судске праксе до језичке политике и лингвистичке експертизе. Јурислингвистика развила се најпре у Русији крајем 20. века, а сродна истраживања постоје и у Западној Европи и САД под називима *forensic linguistics* и *legal linguistics*, а у Србији своје присуство дугује (и) раду П. Пипера.¹³ Ипак, у нашој академској заједници још увек не постоји довољна свест о међуодносу језичке политике, стандардизације језика и правног статуса не само стандардног српског језика већ и његових дијалеката. Отуда и долази до, најблаже речено, непримењених случајева дискриминације не само високобалканизованих српских идиома већ и дискриминације њихових говорника, чак и онда када су у пуној мери овладали језичким стандардом, али су, како то Б. Арсенијевић лепо рече, задржали поједине „танане трагове” својих изворних говора. Стога је препорука аутора овог прилога да **Одбор за стандардизацију српског језика** у свом раду, мисији својој, у знатно већој мери укључи и питања разумевања и примене принципа језичких права као важног сегмента људских права, као и да се већа пажња у просветном систему – од основношколског до високошколског нивоа – обрати на сузбијање негативних стереотипа о говорницима високобалканизованих српских дијалеката, те да се усмери на њихову заштиту и неговање јер они представљају важан део кулурног идентитета њихових говорника, живу традицију, али и важан извор за лингвистичка проучавања, посебно у области дијалектологије, историје језика и етимологије.

¹³ П. Пипер се у својим књигама и радовима бавио појединим аспектима правне лингвистике и језичке политике (Piper 2010, 2014a, 2014b; в. и Piper & Klajn 2013). У српској правној лингвистици, нажалост, још увек недостају систематичнија проучавања статуса староштокавских дијалеката – посебно оних „јужњачких”, као и анализа дискриминативних политика према њиховим говорницима и то јесте теоријска празнина коју треба попунити у циљу избегавања псеудонаучних ставова у академској и широј јавности и појаве лингвизма и језичке неправедности, који некада иду и до искључивања ових дијалеката из целине српског дијасистема/језика.

Литература

- Austin, J. L. 1962. *How to Do Things with Words*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bakić-Hayden, Milica. 2006. *Varijacije na temu 'Balkan'*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju – I. P. „Filip Višnjić“.
- Bašić, Ivana & Aleksandra Pavićević. 2017. „Između politike, istorije i ideologija: humanistika u okrilju kargo kulta“. U *Zbornik za percepciju naučnog rada i poznavanje rekvizita njegove ocene*. Ur. Jovan Ćirić i Luka Breneselović, 99–117. Beograd: Institut za uporedno parvo.
- Bašić, Ivana. 2016. *Slike u rečima. Ikoničnost leksičke srpskog jezika u kontekstu slovenke mitologije: metafore života i smrti*. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Bašić, Ivana. 2017a. „Etnolingvistika i antropološka lingvistika: 'prerušavanja' etnopsihologije.“ U *Retrospektive i perspektive etnologije i antropologije*. Ur. Dragana Radojičić i Đorđina Trubarac Matić, 67–68. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Bašić, Ivana. 2017b. „Mentalitet“. U *Etnologija i antropologija: 70 izabranih pojmova*. Ur. Vladimir Roganović i Dragana Radojičić, 187–191. Beograd: Službeni glasnik i Etnografski institut SANU.
- Belić, Aleksandar. 1969. *Osnovi istorije srpskohrvatskog jezika. Tom 1: Fonetika*. Beograd: Naučna knjiga.
- Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bugarski, Ranko. 1995. *Jezik i identitet*. Beograd: XX vek.
- Clifford, James & George E. Marcus (eds.). 1986. *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Goffman, Erving. 1981. *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Heath, Shirley Brice. 1972. *Telling Tongues: Language Policy in Mexico, Colony to Nation*. New York: Teachers College Press.
- Humbolt, Vilhelm fon. 1988. *Uvod u delo o kavi jeziku i drugi ogledi*. Novi Sad: Knježevna zajednica Novog Sada – Dnevnik.
- Ivić, Pavle. 1956. *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika. Uvod i štokavsko narečje*. Novi Sad: Matica srpska.
- Joseph, Brian D. 1983. *The Synchrony and Diachrony of the Balkan Infinitive: A Study in Areal, General, and Historical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Loma, Aleksandar. 2003. „Jezički kontakti i istorija: Pogled iz dijahronije.“ U: *Zbornik radova Instituta za srpski jezik SANU* 6, 15–34.

- Makoni, Sifree & Alastair Pennycook. 2007. „Disinventing and Reconstituting Languages.” In *Disinventing and Reconstituting Languages*, Sifree Makoni and Alastair Pennycook (eds.), 1–41. Clevedon: Multilingual Matters.
- Mandić Marija. 2015. „O stigmatizaciji 'južnjačkih dijalekata' i srpskoj nacionalnoj imaginaciji: Tanja Petrović. Srbija i njen jug. „Južnjački dijalekti” između jezika, kulture i politike. Beograd: Fabrika knjiga, 2015, 141 str“. *Književna istorija* 47 (15): 305–310.
- Peirce, Charles Sanders. 1931–1958. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Vol. 1–8. Cambridge: Harvard University Press.
- Pennycook, Alastair. 1994. *The Cultural Politics of English as an International Language*. Harlow: Longman.
- Petrović, Mihailo. 1967. *Metafore i alegorije*. Beograd: Srpska književna zadruka.
- Petrović, Tanja. 2012. *Yuropa: Jugoslovensko nasleđe i politike budućnosti u postjugoslovenskim društvima*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Petrović, Tanja. 2015. *Srbija i njen jug: „južnjački dijalekti” između jezika, kulture i politike*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Phillipson, Robert & Tove Skutnabb-Kangas. 2017. „Linguistic rights and wrongs”. In *Language Rights*. Eds. Tove Skutnabb-Kangas, Robert Phillipson. Vol. 2: *Language Policy in Education: Violations or Rights for All?*, 483–504. London – New York: Routledge.
- Phillipson, Robert. 1992. *Linguistic Imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Phillipson, Robert. 1997. „Realities and Myths of Linguistic Imperialism”. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 18 (3): 238–248.
- Piper, Predrag & Ivan Klajn. 2013. *Normativna gramatika srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- Piper, Predrag. 2010. *Srpski između velikih i malih jezika*. Beograd: Beogradska knjiga.
- Piper, Predrag. 2014a. *Lingvistička slavistika: studije i članci*. Beograd: Slavističko društvo Srbije.
- Piper, Predrag. 2014b. „O strategiji jezičke politike u Republici Srbiji”. U *Srpski jezik i aktuelna pitanja jezičke politike*. Knj. 2, 117–129. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Popović, Ivan. 2007. *Istorija srpskohrvatskog jezika*. Beograd: Lira – Trebnik – Elvod Print.
- Said, Edvard. 2008. *Orijentalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Sapir, Eduard. 1992. *Jezik*. Novi Sad: Dnevnik.

- Searle, John R. 1969. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Silverstein, Michael. 1976. „Shifters, Linguistic Categories, and Cultural Description.” In *Meaning in Anthropology*, Keith H. Basso & Henry A. Selby (eds.) 11–55. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Simić, Zorana. 2015. „Aporije jezičke ideologije (Tanja Petrović. Srbija i njen jug. „Južnjački dijalekti” između jezika, kulture i politike. Beograd: Fabrika knjiga, 2015)”. *Genero* 19: 185–193.
- Skutnabb-Kangas, Tove & Robert Phillipson, eds. 1994. *Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Skutnabb-Kangas, Tove. 1988. „Multilingualism and the education of minority children”. In *Minority Education: From Shame to Struggle*. Eds. Tove Skutnabb-Kangas, Jim Cummins, 9–44. Clevedon: Multilingual Matters.
- Stanković, Branimir & Marija Stefanović. 2018. „Peeling the onion top-down: Language policy in Serbia between power and myth.” *The Journal of Applied Linguistics and Applied Literature: Epistemological, Social and Intercultural Aspects* 2, no 1: 17–41.
- Stanković, Stanislav. 2006. „Promatranje balkanskoslovenskih prelaznih areala (Iz nastave dijalektologije srpskoga jezika)”. U *Novi aspekti u nastavi jezika*. Ur. Dragana Spasić, 141–152. Kosovska Mitrovica: Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet, Katedra za engleski jezik i književnost.
- Stanković, Stanislav. 2008. *Granice prizrensko-timočkih govora u vlasotinačkome kraju*. Monografije 5. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Stevanović, Mihailo. *Srpskohrvatski jezik, njegova struktura, razvoj i mesto u svetu*. Beograd: Prosveta, 1970.
- Šare, Sandra & Stanislav Stanković. 2011. „O fenomenu lingvicizma među srbijском akademskom filološkom elitom”. U *Dijalekat – dijalekatska književnost*. Ur. Radmila Žugić, 46–54. Leskovac: Leskovački kulturni centar.
- Thomason, Sarah G. & Terrence Kaufman. 1988. *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- Todorov, Cvetan. 1994. *Mi i drugi. Francuska misao o ljudskoj raznolikosti*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Todorova, Marija. 2006. *Imaginarni Balkan*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Извори

- Arsenijević, Boban. 2015. „Je suis nepismen”. Pristupljeno 2. jula 2025. <http://inform-al.blogspot.com/2015/04/je-suis-nepismen.html>
- Charter of Fundamental Rights of the European Union. Pristupljeno 2. jula 2025. https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/char_2012/oj/eng
- Convention on the Rights of the Child. Pristupljeno 2. jula 2025. <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>
- European Charter for Regional or Minority Languages. Pristupljeno 2. jula 2025. <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/text-of-the-charter>
- European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Pristupljeno 2. jula 2025. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_ENG
- Framework Convention for the Protection of National Minorities. Pristupljeno 2. jula 2025. <https://rm.coe.int/16800c10cf>
- International Covenant on Civil and Political Rights. Pristupljeno 2. jula 2025. <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/ccpr.pdf>
- Simonović, Marko. 2015. Od danas pišem neznam. *Peščanik*. Pristupljeno 2. jula 2025. <https://pescanik.net/od-danas-pisem-neznam/>
- Universal Declaration of Human Rights. Pristupljeno 2. jula 2025. <https://www.ohchr.org/en/universal-declaration-of-human-rights>

Примљено/Received: 11. 07. 2025.

Прихваћено/Accepted: 28. 08. 2025.

